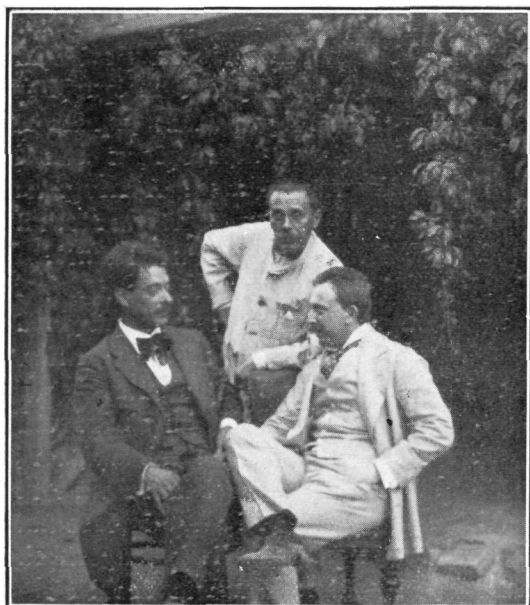
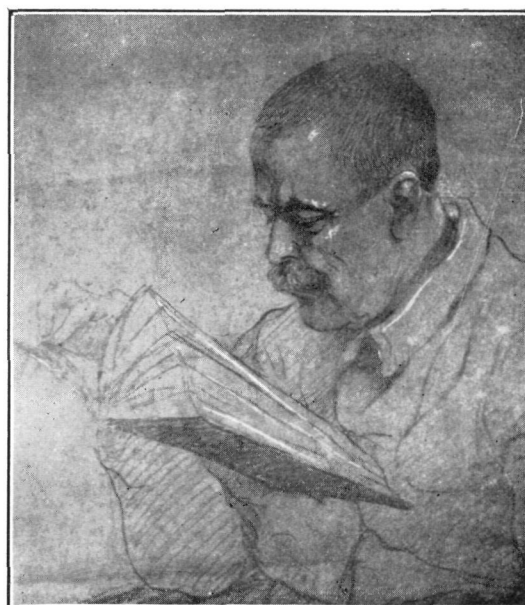

G. COȘBUC și I. L. CARAGIALE.

CARAGIALE CU POETII ȘT. O. IOSIF și OCTAVIAN GOGA.

I. L. CARAGIALE.

BUCUREȘTI

Orice reproducere fără indicarea izvorului e oprită.

A murit Caragiale...

Nu sunt încă trei luni împlinite de când l-am văzut ultima oară. I s'a părut că între zidurile reci ale temniței trebuie să-mi trimită cât mai multe semne din dragostea cu care m'a învrednicit: când o cartă poștală cu slova lui minunată, când o telegramă, când un pachet cu cărți nemțești venea zi de zi să-mi aducă mângăiere și să-mi alunge urfîtul. Într'o seară s'a socotit că singurătatea de după zăbrele cere mai mult și-a plecat din Berlin la Seghedin...

Mi-a rămas în minte dimineața aceea de Martie. Sergentul mi-a intrat în cameră cu fața radioasă: aveți o vizită! — Cine? — Nu știu, un străin, o cam rupe pe ungurește. Vine de departe. Trebuie să fie însă un mare boier că ne-a cinstit pe toți. Și e un om tare cum se cade, mi-a mângăiat pe frunte amândoi nepoții când i-am descuiat poarta... l-a întrebat cum îi chiamă și le-a dat câte-o coroană...

Nu-mi puteam da seama cine e marele senior rătăcit la Seghedin, m'am ridicat în pripă și-am plecat spre odaia posomorită din fundul coridorului unde primeam oaspeții. Când am deschis ușa m'a luat în brațe și m'a sărutat pe obraz nenea Iancu Caragiale...

— Am venit, mă bă te, să văd cum o duci aici la pension... Nu ți-am spus eu să te astâmperi... Ai?... — Și privindu-mă pe sub ochelari mă cercetă de sus până jos. Ian ridică mâinile să văd urmele lanțurilor... Săracu' de tine... Uite, ți-am adus niște merinde și două sticle de șampanie să le bem noi laolaltă aici în Kecskemet la magyar királyi államfogház, mă rog frumos...

Nenea Iancu eră mai tânăr ca oricând. Se plimbă dealungul camerei cu pași largi, se opreă câteodată, își potriveă ochelarii de după cari străluceă acelaș neastâmpăr a' ochilor cu sclipiri de oțel și vorba lui eră vechea împletitură de fulgere cari cădeau tumultuos ca totdeauna. Ce vâltoare de imagini, câte împărecheri paradoxale, câtă pasiune și culoare în poveștile lui...

În clipa când vorbeă simțeau plutind par'că fiorul creațiunii, cu misteru-i etern nedeslușit. Vedeai chinurile facerii cum se petrec sub ochii tăi, cum radiază un spirit fosforescent, fără a repaos. Cine a avut norocul să-l asculte pe Caragiale vorbind un sfert de cias ori unde, la o adunare a negustorilor ori într'un ungher din vagonul restaurant, n'are să uite niciodată cea mai strălucitoare icoană a inteligenții omenesți din câte a întâlnit în drum: N'a fost minte să stăpânească cuvântul cu mai multă siguranță, să-l frământă și să-l chinuiască cu mai multă putere. În fraza lui ferecată se revărsă o lumină orbitoare, eră pulbere de argint, foc de artificii, răs și plâns, eră alintare dulce și durere sălbatecă. Ca într'un caleidoscop fermecat se deslușeau chipuri vrăjite de magie. Marele meșter atingeă toată claviatura sufletului omenesc. Deschideă vorba lin, cu bunătate, și-o muiă într'o lene orientală, într'o clipă schimbă resortul ca să-ți arate o seamă de jonglerii capricioase și deodată se opreă brusc, fața i se crispă, buzele i se strângeau convulsiv, în fundul ochilor îi jucă o lumină stranie și în clipa asta din creerul lui Caragiale răsărea un fulger nou... Universul devenea mai bogat cu-o minune...

Câte nu mi-a spus în cele trei ciasuri, acolo la Seghedin. Plin de surprize, vioi, paradoxal, nenea Iancu mă muștră părintește...

— Ți-am spus de-atâteaori, mă băiete, nu te bate cu proștii, că te răpun... Ce crezi tu, pe urma cui am suferit eu în vieață? Pe urma cumișilor? Prostia, suverana prostie, e totdeauna mai tare. Înzadar lupți frumos cu tăieturi fine de floretă, el lovește greu cu lăstarul în moalele capului. Și înzadar risipești spirit și vervă, el e tare ca piatra. Prostul are o concepție telurică a vieții... Uite așa își înfundă ochii și urechile, își înfige capul în pământ ca struțul, ridică spatele și trec pe deasupra lui toate curentele... Nimic mai greu decât să cârmuiești proștii... Ei au instinct de împotrivire organică... Să vezi... Mai acum vreo treizeci de ani eram revizor școlar la Piatra-Neamț... Trenuri nu găseai prin Moldova, mergeam la inspecții călare... Avea popa o iapă murgă... zic, să mi-o dai părinte dimineață... Popa zâmbea. Prea bucuros, domnule Iancule. Și-am plecat... Cât m'a zolit iapa ceia, mă... Oricum dam din căpăstru ieșea rău... N'o puteam cârmul nicidecum... M'am întors la vreo două ciasuri tot apă: Părinte, cât face iapa asta? — Face zece galbeni! — Ei, pune dumneata cinci, să pui și eu cinci, s'o tăiem că 'n asta-i om... — Ba să n'o tăiem, domnule Iancule, mai bine să-i învățăm năravul... Știi ce? Când o încaleci și ajungi la o răspântie, dacă vrei să apuce la stânga, tu să tragi de frâu la dreapta... Da să tragi cumplit, auzi... Să vezi, c'o ia la stânga... Așa am făcut... Ei vezi, la prost trebuie meșteșug mă, nu glumă... Ascultă-mă...

Nenea Iancu își scotea ochelarii, mai spuneă o pildă, mai aruncă câteva frânturi de glumă, îl copleșeau amintirile, stă o clipă pe gânduri și oftă din tot sufletul...

— Toată vieața n'am putut să sufăr prostia... Săracu' de mine, mă băiete când văd câteun prost, mă doare... Zău, am dureri fizice... Mă ia cu rece aici în creștet... Și fruntea i se întunecă, buzele i se împreunau într'o linie de desgust și silă nemărginită...

Se făcea câteva clipe tăcere și rotogoalele albastre ale fumului de țigară îi jucau în jurul frunții într'o rază de soare, împrejmuiu-l ca cu-o aureolă...

— Ce mai scrii acum, nene Iancule?...

— Ce să scriu, dragă, multe și nimic... Câte nu-ți trec prin cap când stai așa la sporovăială, ori te uiți departe pe fereastra vagonului... Numai când te așezi la masa de scris și vezi hârtia albă înaintea ta, atunci îți dai seama ce vârtej cumplit îți face mintea în jurul unui subiect... E un chin facerea asta... Talentul e un accident de naștere, o boală grea, mă băiete... Cere patimă și cere meșteșug. Deaceea artistul nu poate fi un poligraf...

Le spuneam mai dăunăzi la niște profesori la Berlin: ce-mi tot vorbiți de cutare, că-i harnic, că-i activ, că scrie cărți... Zic, știu eu unu și mai activ, așa-i și zicea Iliuță activu', eră la Mărcuța... Să vezi... Dimineața la patru el în picioare... la fântână... Își suflecă mânecele și dăi, scotea apă... găleată după găleată... O vărsa în troacă... Troaca n'avea fund... Se făcea opt... Haide, mă Iliuță de îmbucă și tu ceva... N'am vreme, lucrez... Și nădușea, și-i da înainte și apa se ducea... Eră nebun Iliuță, da, vorba, eră activ? Eră...

Maestrul clipea din gene, surâsul ironic îi fugea de pe buze și din cuvintele rostite încet, sentențios, se deslușea crezul artistic al unui suflet pentru care arta eră o religie.

Arta, — spuneă el, — cere conștiință, fără un perfect simț de onorabilitate literară nu se pot scrie lucruri de seamă... Ca în toate și în literatură se pretinde o cinste profesională, un prestigiu de atelier... Ce crezi tu, în câte ape n-am scaldat eu „Hanul lui Mânjoală“?... Ce să mai vorbesc de melodia frazei, de ferecătură, de ritmul vorbelor... Iaca, numai interpunția... Câți nu înțeleg că interpunția e gesticularea gândirii... Vezi, pe mine mă frământă astea, mă rod... Nu se poate artă fără migăleală... Cu vremea îți cresc tot mai mult scrupulele de conștiință... Dacă o fi să îmbătrânesc, știi cum să-mi ziceți? Să-mi ziceți, Moș Virgulă...

Da, piesa, nene Iancule, cât o mai ții sub zăvor?...

Acu în primăvară fi mai fac niște perieturi... Știi ce? Mi-am făcut socoteala. Mai scriu un roman filozofic, două volume de novele și schițe... Și gata... V'am dat destul... ce mai vrei?...

S'a așezat pe canapeaua roșnită din colț și mi-a pus mâna pe umăr... Am un plan pentru vara asta... Vin acolo la Rășinar la tine, cu nevasta și cu copiii... Mi-a plăcut mult satul ăla la poala munților... Să vie și Vlahuță... Să stăm așa până la toamnă... Nu ne trebuie nimic... Numai un pian să fie și unul să-i știe rostul... Când se face sară și iese luna albă-gălbuie de după mesteceni pe coasta ceia noi să stăm întinși în iarbă și pe fereastra deschisă să pătrundă Beethoven: *Mondschein*-sonate...

Sub ochelari mi s'a părut că tresar genele în tremurul unei clipe, parecă undeva departe ar fi trecut prin văzduh o fâlfăire de aripi negre... Dar, nenea Iancu, s'a recules într'o clipeală, s'a ridicat, m'a îmbrățișat și m'a sărutat ca un părinte... Și-a tras pălăria ștren-gărește pe ochi...

Acum plec s'apuc trenul dela amiazi...

Cum, nu te duci la București?...

Nu, n'am vreme... Mă întorc la Berlin... Am venit numai să te văd... Ian vezi de scapă odată de-aici din *Kecskemet*...

Încă o strângere de mână și trăsura care așteptă la poartă îl ducea pe nenea Iancu, întovărășit de privirea respectuoasă a sergenților, de dragostea copiilor și de nețarmurita mea admirație...

*

Cine ar fi crezut atunci că flutură umbra morții deasupra trăsorii care-l ducea?... Când cetesc acum că s'a prăbușit de fulgerul unei clipe, stau uluit și nu-mi pot închipui nicidecum imaginea stranie a morții lui Caragiale. Un nenea Iancu neputincios, cu grumazul plecat de povara bătrâneții, sau un Caragiale cu mâinile încrucișate pe piept, amuțit pentru totdeauna, niciodată nu mi-a trecut prin minte. Cum să se închidă pe vecie ochii lui cari pătrundeau sufletul și străluceau de departe ca două suliți de argint? Ce să facă pământul cu ei?... Cum să se împace cu repaosul de veci creerul lui pururi fră-

mântat, acest complicat și sensibil seismograf intelectual, care nu avea clipe de odihnă?... Rămâi înfrânt, prostit, și se moaie brațele... Te cuprinde în mreaja lui gândul zădărniceii tuturor celor omenești, te supune un desgust de materia urită, de carnea care ne ține în stăpânirea ei... Îți vine par'că să-ți frângi în două condeiul și să-l arunci ca pe-o unealtă netrebnică... La ce e toată goana asta chinuitoare, când ursita nu acordă nici un privilegiu celor aleși, când domnesc pe deaîntregul aceleași legi, când și Caragiale a putut să moară...

Ca mâne au să-l îngroape și i se va topi țărâna... Vremea va trece... Vor veni oameni învățați să-i cântărească scrisul, profesori cu ochelari să-i descifreze cărțile, să scrie studii cu adnotații despre Conul Leonida sau Cațavencu... Au să-l claseze, să-i deie locul cuvenit în istoria literaturii, să-i facă un monument la Bellu...

Noi însă, cari am avut norocul să-l vedem și să-l auzim vom rămâneă toată vieța stăpâniți de senzația că prin moartea lui Caragiale s'a deschis o prăpastie, s'a făcut un gol în natură, ca de-o perturbație cosmică. Cu cât va trece vremea, va crește tot mai mult silueta lui și vom rămâneă totdeauna vrăjiți de farmecul lui nenea Iancu. Îi vom spune poveștile, îi vom repetă glumele. Se vor creă legende și personalitatea lui va luă proporții mitice. Generațiile viitoare nici nu vor putea înțelege dacă peste tot din stălucirea unei minți s'au întrupat vreodată astfel de raze orbitoare...

Peste un sfert de veac trecând cutare bătrân dealungul străzii oamenii își vor scoate pălăria înaintea lui și-i vor deschide drumul cu respect...

Ce merit are moșul ăsta, de-i faceți atâta cinste, va întrebă cutare băiețandru...

— A cunoscut pe Caragiale, vor răspunde cu toții.

Octavian Goga.

Amici.

Domnul Mache șade la o masă în berărie și așteaptă să pice vreun amic; e vesel și are poftă de conversație. N'așteaptă mult. Peste câteva momente, iată că-i sosește unul dintre cei mai buni amici, d-l Lache. D-l Lache e fără chef. S'apropie și șade și el la masă. Cetitorul mă va iertă, că nu dau nici o indicație de ton, de acțiune și de gamă temperamentală în tot decursul dialogului, — indicație atât de necesară pentru cetire caldă, — și va suplini însuș cu imaginația această lipsă.

Lache. — Bonsoar, Mache.

Mache. — Bonsoar, Lache.

L. — Ai venit de mult?

M. — Nu... De vreo zece minute... Iei o bere?

L. — Iau.

M. — Băiete! două mari... (cătră Lache) Da... ce ai? te văz cam...

L. — Nu prea am chef... Sunt obosit... Am stat azi noapte târziu la Cosman, până la ziuă.

M. — Cu cine?

L. — Cu nește amici... Am vorbit foarte mult de tine.

M. — Da?... Ce?

L. — E!... mai nimic... fleacuri! Nu știi cum sunt oamenii noștri?

M. — Adecă... cum? mă vorbeă de rău... mă înjură...

L. — Uite vezi! ăsta e cusurul tău — exagerezi.

M. — N'ai spus tu?

L. — Ce-am spus eu? nu ți-am spus nimic... Ți-am spus că așa sunt oamenii... Tu vrei numai decât să te laude toată lumea, și să nu 'ndrăznească nimeni să-ți facă o critică, fie cât de mică. Vezi, ăsta e cusurul tău — prea te crezi.

M. — Ba nu mă crez deloc, să mă ierți; da mă mir că nu găsiți alt subiect de conversație decât pe mine...

L. — Dacă a venit vorba... Mai la urmă, nu te-a vorbit nimeni de rău pe față... firește că n'ar fi îndrăznit: știe ce buni amici suntem... Da știi, așa, ciupeli.

M. — Cam ce?

L. — Secături... Mai ales unul dintre ei nu te poate suferi, și ți-e amic.

M. — Cine-i ala?

L. — Ei! astă e!... Ce-ți pasă?

M. — Aș vrea să-l știu.

L. — Nu se poate.

M. — Parolă de onoare că nu-i cer nici o socoteală; n'am să-l fac niciodată să 'nțeleagă că am aflat ce-a spus...

L. — Mai întâi, nici nu știi ce-a spus...

M. — Ce-a spus?...

L. — Uite, ăsta e cusurul tău — ești curios.

M. — Bine, frate, firește că sunt curios să aflu ce se spune pe socoteala mea, mai ales de amici, ca să știu cui să mă încrez, cum să mă apăr.

L. — Mai luăm câte una mică?

M. — Da.

L. — Băete, două mici...

Pauză. Chelnerul aduce paharele cu bere.

M. — Ei?

L. — Ei!...

M. — Ei! ce spuneă amicul?

L. — Nu te poate suferi... Nu știu cum venise vorba de oameni deștepți, și zic eu: „Uite, Mache e băiat deștept“... că tu știi că eu te-am considerat totdeauna ca foarte deștept, nu că-mi ești amic fiindcă mai la urmă, să-mi dai voie să-ți spun, n'am nici un interes să-ți fac curte... Acù, ce să mai vorbim?... te cunosc și mă cunoști, slavă Domnului! toate defectele le pot avea; dar trebuie să mărturisiți toți că am și eu o calitate — sinceritatea; și-ți spun sincer că mi-ar părea foarte rău să vie tocmai amici și să zică, mă 'nțelegi...

M. — Bine, monșer, cine zice?

L. — Tu.

M. — Eu?

L. — Văz că te uiți la mine așa, cu un aer care dè! par'că vrei să-mi zici că nu crezi.

M. — Da mai întâi ce să crez? că nu mi-ai spus nimic. Mi-ai spus că unul dintre amicii cu cari erai aseară nu mă poate suferi, și că tu ai susținut că eu sunt deștept.

- L. — Am susținut, firește.
- M. — Dar amicul meu, care nu mă poate suferi?
- L. — Apoi tocmai la asta vream s'ajung; dar dacă mă întrerupi mereu! Uite, vezi! ăsta e cusurul tău — întrerupi!
- M. — Ei! iaca nu mai întrerup; spune, ascult.
- L. — Când am zis eu că ești deștept, întâi a zâmbit așa, adevă: „Prost ești!“ mie, și pe urmă zice: „O fi deștept, nu zic; dar e cam... zevzec“.
- M. — Zevzec!
- L. — Zevzec.
- M. — Ei! după ce mă judecă dumnealui pe mine că sunt zevzec?
- L. — După multe, cari le spuneă el...
- M. — Cam ce?
- L. — Că ți-ai neglijat totdeauna slujba...
- M. — Nu-i adevărat!
- L. — Că eră să te dea afară până acum de vreo trei ori...
- M. — Minte!
- L. — Că joci cărți și rād toți de tine ca de o mazătă!
- M. — Eu, mazătă!
- L. — Că bei...
- M. — Ce beau?... două-trei pahare de bere pe zi.
- L. — Că te-ai însurat fără zestre.
- M. — Treaba mea! Ce măgar!... Mă rog ție, cine e măgarul ăsta, aș vrea să-l știu...
- L. — Ți-am zis dela 'nceput că nu ți-l spui.
- M. — De ce să nu mi-l spui, dacă zici că mi-ești amic sincer.
- L. — Ca să mă pui de față?... N'am poftă.
- M. — Pe onoarea mea că nu... Îți jur pe ce am mai scump că nici n'am să-i pomenesc vreodată. Vreau să-l știu numai, că să mă feresc de el și să-l desprețuesc.
- L. — Nu se poate, Mache.
- M. — Pe onoarea mea! Mă rog ție, spune-mi-l.
- L. — Uite, vezi, ăsta e cusurul tău — ești indiscret. Înțelege românește că nu ți-l spui. Eu am toate defectele câte poștești; da trebuie să mărturisiți toți că am și eu o calitate — eu sunt discret... nu-mi place să umblu cu plosca.
- M. — Atunci, dă-mi voie să-ți spun că nu-mi ești amic cum te credeam.
- L. — Eu! nu-ți sunt amic ție? eu? Bravo! Mersi...
- M. — În sfârșit, un amic...
- L. — Dacă sunt eu prost... și-ți spun... Da iacă tac... și aldată să-mi dai cu tifla dacă ți-oi mai spune ceva... (cătră chelner). Băiete încă două mici...
- M. — Și... numa atâta a zis amicul de mine?
- L. — A zis mai multe... Da 'n sfârșit, ce-ți pasă?
- M. — Nu-mi pasă nimic... dar sunt curios să văd până unde merge mișelia omului... Zici că mi-e amic.
- L. — Bun.
- M. — Amic de-aproape?
- L. — Da.
- M. — Și ce mai ziceă?
- L. — Nu-ți mai spui, că te superi... Că ăsta trebuie să mărturisești și tu că e cusurul tău — te superi.
- M. — Pe onoarea mea, nu mă supăr...
- L. — Ziceă de nevastă-ta... că...
- M. — Că ce?
- L. — Că... In fine prostii! ce să-ți mai spui? Da! dar i-am tăiat nasul. Nu-ți permit, zic, să te atingi, mă 'nțelegi, de onoarea femeii amicului meu!
- M. — Cum! de onoarea nevastii mele?
- L. — Că e prea frumușică și prea tânără pe lângă tine; că te-a luat fiindcă eră să-racă, dar...
- M. — Dar ce?
- L. — Că la teatru mereu... Zic: „Are lojă gratis!“ „Da, zice el, la șosea cu bicicleta de două ori pe zi, dimineața și seara?“ „Tot gratis!“ zic eu. „Da vara la Sinaia, tot gratis?“ zice el; de unde atâta lux?“
- M. — Mare canalie!
- L. — Și pe urmă a făcut aluzie aproape pe față la un alt amic...
- M. — La cine?
- L. — Nu-ți spun...
- M. — Ascultă-mă, Lache! să știi, că mă supăr serios!... Trebuie numai decât să-mi spui...
- L. — Dacă nu vreau.
- M. — Trebuie să vrei! auzi! fiindcă-ți trag palme, mă 'nțelegi!

L. — Ei, uite, vezi? ăsta e cusurul tău — ești violent.

M. — Cusur necusur, numai decât să-mi spui la cine a făcut infamul aluzie?

L. — Vrei numai decât să știi?

M. — Da!

L. — La Fănică.

M. — La bărbatul sorii nevستی-mi! la cumnatu-meu?

L. — La Fănică, la cumnatu-tău.

M. — Mizerabilul! canalia! Cine e? trebuie să-mi spui numele lui!

L. — Uite, vezi? ăsta e...

M. — Nu vreau să știu nimic!... Trebuie să mi-l spui!...

L. — Nu-ți spun!...

M. — Îți trag palme, mă 'nțelegi!

L. — Ia poftim... Ei! apoi nu mă luă așa repede, că... Auzi dumneata! Dar nu strici tu; eu stric... Viu și-ți dau de știre să te păzești de amici, să nu te 'ncrezi în oricine ca un zezec, și-ți atrag atenția asupra ce spune lumea despre onoarea ta și a nevستیi, și tu, în loc să-mi mulțumești, te rățoiești la mine... O să mă faci să te evlt altădată...

M. — Care va să zică, nu vrei să-mi spui?

L. — Nu.

M. — Mersi.

(Cheamă pe chelner și plătește. Pauză lungă, în timp ce Mache bate toba cu degetele pe masă, având aerul, că plănuește ceva adânc. Un mușteriu nou venit, anume Tache, se apropie de masa celor doi amici).

Tache. — Bună seara.

Lache și Mache. — Bună seara.

Tache. — Mare secătură ești, amice Lache.. Mă faci să-mi perz noaptea până despre ziuă, să te aștept ca un caraghios la Cosman.

Lache. — Mă rog ție, scuză-mă... Eram sdrobit de oboseală; nu mai puteam; am stat să mă odihnesc și eu o noapte ca oamennii; m'am culcat dela opt aseară.

Mache (drept în picioare, izbucnind furunos). — A! care va să zică te-ai culcat de vreme! n'ai fost azi-noapte la Cosman?.. Acu știu cine e amicul... Poftim! (două palme strașnice și pleacă).

Lache. — Uite, vezi! ăsta e cusurul lui — e măgar și violent!.. și n'are manieră!

Din vol. „Momente, Schițe, Amintiri“.

I. L. Caragiale.

Pe Golgota.

— Fragment. —

Născutul între vite și 'ntre tâlhari ucisul
Pe aripele crucei în răni încremenise.
Și, pe Golgota, vânăut cum se 'noptă abisul
Părea că tot văzduhul de-o rană 'nvinețise.

Ca niște cozi de șarpe se târâiau spre poale
Cele din urmă resturi greoaie de mulțime...
Sus atârână în cue, cadavrul încă moale
Făcând mai tristă goala și recea înălțime...

Și-un singur om în față-i, sub albele vestminte,
Părea că impietrise în liniștea pustie;
Cu capul gol, în umbra din jurul crucei sfinte,
Ii scânteiau doar ochii și barba argintie.

Cădea 'n frântură trupul din brațele de ceară,
Iar cel ce sta privind-l, prindea doar forme mute
Ce se ștergeau o clipă în vânăutul de seară,
Mai livide s'apară și 'ntr'una mai crescute.

Și nu-i venea să creadă că 'nfipt de veci în cue
E fiul său, iubitul!.. O, nu putea să creadă!
Dar ochii mari țintindu-și pe barba cea gălbue
Și fruntea fără margini, simțl că o să cadă.

Și-atunci, la piept, sălbatec picioarele strângându-i
Il sgudul un hohot ce 'n el se 'năbușise...
Iar crucea de-atât sbucium în brațe tremurându-i
Mișcă pe dânsa capul cu pleoapele închise...

Și 'n suflet pătrunzându-l mișcarea înghețată
Iși apăsă obrazii pe moartele picioare
Și pulpa 'nțepenită, cu-o mână tremurată
I-o mângăia, vrând par'că, din nou să o 'nfiore...

George Gregorian.

Autorul lui Chicoș Rostoganu.

Mariu Chicoș Rostoganu! Îmi răsare în minte acum când marele lui părinte, care l-a trimis să se plimbe printre noi, să coboară în pământ. Îl văd aci lângă mine, trece în jos și în sus, cu mâinile la spate, grav și mulțumit de știința lui dăscălească, pedant chiar și în măsurarea pașilor, îl văd în toată splendoarea îngustimii lui.

— Bună ziua domnule. Mai trăiești?

— Mulțam dumnyavoastă, har atoputin-tyelui n'am nici un bai. Sănătos ca pchiatra.

Îl privesc înmărmurit și mă gândesc cu tristețea la orânduielele acestei lumi: — Doamne, atotputintye cum ești, pentruce nu l-ai ras pe ăsta de pe fața pământului și ne-ai pedepsit cu moartea părintelui lui? Pentruce?... Individul ăsta a fost doar născut ca să moară, să se plimbe puțin printre noi și să plece apoi, cu tot bagajul lui de însușiri rău mirositoare. Aceasta a fost intenția născătorului lui și aceasta a trebuit să fie și intenția Ta, slăvit Creator...

Nepătrunse sunt însă tainele dumnezeiești. Să nu te întrebi asupra lor. Probabil stăpânitorul lumii se va fi gândit să desmintă teoria maestrului care susține cu atâta foc și cu atâta dreptate, că opera de artă nu este legată câtuși de puțin de timp. E destul să vieze o clipă ca să rămână operă de artă. Va fi zâmbit, probabil, bunul Dumnezeu, gândindu-se că-și poate permite și el odată o ironie.

Și ce ironie? Vrednică de divinul ei autor. Chicoș, nu numai că nu moare, dar s'a înșurat, are copii și se multiplică după toate legile omenestii, amenințând să producă o societate întregă de Chicoși, care de care mai după chip și asemănare, o societate care să-și găsească totdeauna mângăierea că ea e în stare să desmintă o teorie de artă.

Nu, n'a murit Chicoș. Bietul nostru progres nu e în stare să-l omoare, spre mai marea noastră întristare și mai ales a aceluia care de astăzi înainte va privi din ceriu cu ochii înlăcrimați la sbuciumările noastre, duminindu-se asupra tragediei părinților cu copiii urfii... Căci, într'adevăr, nu poate fi nimic

mai tragic decât soarta unui scriitor satiric. El e „profund sentimental“ și cu toate astea trebuie să râdă. Un instinct al geniului său îl face să râdă, să batjocorească. O fatalitate îl urmărește necruțătoare. Ochiul lui nemărginit de limpede nu poate să nu răsfrângă luminile unui zâmbet dureros văzând aspra încăierare a acestei vieți plină de mizerii...

Ochiul unui scriitor satiric, ochiul lui Caragiale! Omul acesta a avut o vedere extraordinară.

Nimic nu i-a scăpat. Ca într'o oglindă perfectă se vede în ei nesfârșit de clar întreagă orânduiala acestei lumi, ei slujiau ca doi servitori credincioși minții lui saturate de o mulțime de cunoștințe din toate domeniile. Nu trebuie să cercetăm operele cu subiecte din Țara lui ca să ne convingem de adevăr, e destul și mai bine dacă ne oprim la Chicoș Rostoganu. În această schiță, în câteva trăsături de condei e redată întreagă vieța noastră. Căci cine este acest „pedagog de școală nouă“ dacă nu Ardealul nostru cu toate metechnele lui, cu pedanteria lui nemțească rău plasată, cu aparența foarte puțin ascunsă a moralității lui severe, cu îngustimea lui de judecată, cu naționalismul său care nu se poate ridică în exprimarea lui mai sus de frazele cu „mama Roma“ și „Mihaele Bravul“, cu desăvârșita lui lipsă de înțelegere a artei superioare. Cetiți pe Chicoș și vedeți că dascălul acesta săcăit, care „prostovănește“ pe toți „școlerii“ lui, când sunt băieți de mahalagioaice, și-i face „emininche“ pe toți „Ftiriazii“ bogătași, care n'are nimic altceva în minte decât o strașnică colecție de neologisme caraghioase și o și mai strașnică imbecilitate, care se folosește în învățământ de metoda cel mai intuitiv al lui „Peștaloțiu“, agrăindu-și „școlerii“ tot la a doua vorbă cu intuitivul cuvânt „boule“ sau cu și mai intuitivă „Dania tătână-tău“ șoptită deductiv printre dinți, care, înșfârșit, ne dă „ghefiniția chiară și aghievată“ a artei muzicale prin celebra frază „Muzica iaște aceea care ne găghilă

urechile într'un mod plăcut", cetiți-l pe Mariu Chicoș Rostoganu și vedeți că în el se concentrează societatea noastră. Căutați „a profita din știința bunului nostru profesore“, cum s'ar zice. Neștiința lui dublată de o morală prea puțin „aghiectivată“ celei creștinești, bătăria lui care ia proporții omerice, fina lui înțelegere în „ghefiniția“ artelor, sunt toate ale noastre ale tuturor, ale Chicoșsilvaniei noastre. Aceasta, fără nici o exagerare și fără să ne legăm de mici amănunte, privind numai ansamblul.

Nu se știe dacă Caragiale a făcut studii mai întinse înainte de a-și scrie opera aceasta. Se spune, o spune chiar și el, că mama lui a fost ardeleană de origine din Brașov, că a fost pe vremuri, în copilărie, adeseori pe la noi, că el susținea legături cu mulți ardeleni încă din tinerețe. Se poate să fi avut chiar și vr'un model rătăcit prin țară, după care să-și fi creat această satiră mușcătoare, poate prea cu mult ascuțiș față de noi. Căci, în sfârșit, așa suntem cum ne-a pecetluit maestrul, dar această „jalnică tragodie“ nu se poate atribui numai și numai nouă ci și împrejurărilor cari ne-au stânjinit în calea evoluției noastre. Aceasta a trebuit să o știe și Caragiale și probabil tocmai potrivit convingerii lui ulterioare a și eliminat din operele lui complete apărute în anii din urmă la Minerva pe Mariu Chicoș Rostoganu. Căci Caragiale, oricum am fost și suntem noi, ne-a iubit și a știut să găsească și părțile de incontestabilă superioritate ale poporului nostru de aici.

În convorbirile lui intime știă să-ți povestească cu entuziasm despre țărani noștri, cari, după cum spune el, n'au nimic de a face cu speciemenele vârâte în literatură de anumiți „rurali“. Domnii,ăștia sunt stâlpi de telegraf, mă, ne spune el adeseori, putrezesc și vin alții, poate unii trainici de fier, judecând după tehnica avansată de astăzi. Proștia, lipsa noastră de apreciere a culturii, nu ne-a iertat-o însă niciodată marele mort. Eră în stare să-ți vorbească ore întregi despre ea, fulgerând de oroare și aruncând comparații cari te izbeau, cari te copleșeau cu puterea lor. În cazuri de aceste să nu-i fi pomenit de cultura românească, că se supără. Te privia fix și-ți măsură după cap:

— Ai cetit Biblia, ai cetit pe Sofocles, ai cetit pe Dante, ai cetit pe Mollière? Mă, nu există cultură românească. Există o cultură umană și atât. Românii pot să aibă o manieră în această mare cultură umană; întocmai ca Florentinii pe vremea Renașterii italiene, dar mai mult nu.

Și aveă dreptate marele maestru, mai ales față de aceia cari găsesc că și-au făcut datoria cântând un cântec românesc și eliminând din mintea lor orice preocupare pentru problemele mari și generale ale vieții.

*

Moartea lui Caragiale este o pierdere pentru neamul nostru întreg, în primul rând este însă o pierdere a noastră a ardelenilor. Tocmai acum când eră să-l cunoaștem mai bine și să-l apreciem, spiritul lui ne putea fi de mult folos.

Veniamin Negru.

Cântec.

O, de v'ați svântă odat
Picături albastre,
Ce 'ndelung ați tremurat
Pe cărări sihaștre,

Ș'ați răsfrânt un cer întreg,
Lumi întregi de stele,
Ca să sufăr și să-mi leg
Inima de ele.

Ați răsfrânt doi ochi senini,
Picături albastre,
N'ați știut că sunt streini
Dorurilor voastre,

Ați crezut că vi sunt fraji
După-asemănare,
Ș'ați crezut c'o să 'nchegați
La olaltă-o mare.

Ecaterina Pitîș.

Caragiale.

Unul din pușinii oameni cu care aș vrea să mă întâlnesc și pe lumea cealaltă. C'un asemenea tovarăș m'aș bizui să 'nfrunt și uritul eternității.

Un suflet ciudat, pe care cercetătorii și-au dat toată osteneala să ni-l înfățișeze și mai ciudat. Veșnic în frământare, plin de inegalități și de contradicții, — ca și vieața însăși în învăluirile ei... Bun și rău, sceptic și cucernic, milos și crud, temerar și fricos — duh răsvrătit, împotriva lui mai mult decât împotriva lumii, Caragiale, ca orice exemplar de lux al omenirii, ne prezintă în el, mărite până la exagerare, toate însușirile obișnuite ale firii omenesci. Receptivitatea lui pare înzestrată cu o lentilă măritoare, care-i arată lucrurile în proporții uriașe. Fantastic mărite, dar în proporție. Totdeauna în proporție. — E în acest puternic artist un așa de adânc sentiment al ritmului, al desăvârșirii, încât fraza lui, corectă, muzicală, inestricabilă, capătă uneori, de prea multă șlifuire, ceva din reflexul rece al cristalului. Înțeleg de ce scrie așa de rar. Acest pasionat observator al sufletului omenesc în acțiune, acest gânditor vijelios, pururea în vervă, ar fi avut nevoie de un stenograf și Dumnezeu l-a întovărășit c'un săpător în piatră. Așa, că nu se pot împacă la lucru. Gândul celui dintâi nu poate sbura decât foarte repede, dalta celui de al doilea nu poate ciopli decât foarte încet.

Un mare constructor în cuvinte. — La Caragiale cuvântul scris capătă o însemnătate documentală. Nimic nu joacă, nimic nu se clatină în strașnica legătură a construcției lui, tăiată 'n marmură. Lucru ade-vărat, lucru definitiv, etern, — impresia aceasta o ai, de câte ori cetești o pagină de Caragiale. Ca și marele Flaubert, cu care de altfel se aseamănă în multe privințe, el își drămuște vorba cu o migală și cu o grijă împinsă câteodată până la jertfa spontaneității. Trebuie să-l cetești de mai multe ori pe acest Benvenuto Cellini al cuvântului, pentruca să ai înțelegerea deplină și rara mulțumire a lucrului desăvârșit. Iar ca să-ți dai și mai bine seamă de puterea

de evocare și de marele dar de a crea al lui Caragiale, trebuie să-l auzi povestind. Cu privirea, cu reticențele, cu sobra accentuare a figurii și a glasului, cu armonizarea instantanee a tuturor mijloacelor de acțiune ale neasemănatei lui puteri de fermecător, te face să vezi aeeva, să trăești în adevăr ceea ce-ți spune. El are o lume a lui de tipuri în mișcare, suflete întrupate de el, — vorbesc de acelea pe cari nu le-a scris încă. Ele trăesc din substanța vieții lui, aci triste, aci vesele, mereu cu ceva nou în alcătuirea ființii lor, din ce în ce mai vii, mai întregi, mai pline de interes — ne 'mprietenim cu ele, le urmărim cu drag în fazele prin cari trec, — și ne doare când ne gândim ce păcat ar fi să le ducem cu noi în mormânt. Poate că tocmai unde le vede așa de vii creatorul lor, părintele lor, nu se 'ndură să le scrie. Precizarea formei, fixarea definitivă a unei gândiri și așternerea ei pe hârtie au câteodată ceva din preparativele reci ale unei îmbălsămări.

Lumea ta de icoane! Trăești cu ele, și-s dragi și poate cea mai bună parte din vieața ta și-o petreci în mijlocul lor. Le-ai scris — nu mai sunt ale tale. Devin proprietatea noastră. Și prin ele ne facem stăpâni pe-o parte din sufletul tău, din ființa ta. Poate că și grija aceasta o fi stânjinind pe unii scriitori, de nu ne dau tot ce ne-ar putea da.

Despre Caragiale se poate spune, că ne-a dat foarte mult, în foarte puține vorbe. Un avar, care-a strâns pentru noi. Să-i fim recunoscători.

Că i-a plăcut să pue în opera lui, mai mult scăderile și ridicolul societății noastre, că l-a impresionat mai profund amăgirile decât speranțele grăbitei noastre civilizații — cine poate să-i facă o vină din aceasta? La urma urmei, din moment ce ești sincer, nici nu este de ales, nici nu poți alege între un fel sau altul de a-ți înfățișa lumea în care trăești. Și Caragiale, în orice atitudine sufletească s'ar afla, e totdeauna sincer. De aceea și sunt așa de vii tipurile lui. Când s'a dat la teatru, acum douăzeci și cinci de ani „O scrisoare pierdută“, mai fiecare pre-

fect se vede pe el zugrăvit acolo. Firește, eră sinteza vieții de provincie, cu notele ei de ridicul, a celeiaș pretutindeni. Acelaș „Trahanache“, acelaș „Ghiță“, și aceeaș „Coana Zoe“, la Turnu Severin ca și la Dorohoiu. Cine nu-i știe? — Lumea lui Caragiale. Eterna, profund adevărata lume a lui Caragiale!

Un om vesel? Nu. Un om foarte trist. E multă durere sub glumele lui! Dar să-l ferească Dumnezeu să-l birue vr'odată și pe el năvala unei lacrimi. Cel care ne-a înveselit de atâtea ori cu verva lui strălucitoare, cel care ne-a obișnuit să ne pregătim de răs de câte ori îl vedem că deschide gura — nu mai are dreptul să plângă cu lacrimile noastre. De aici greutatea cu care au străbătut în public „Năpasta“ și novelele lui dramatice, adevărate capodopere, cari ar face onoare oricărei literaturi din lume.

Foarte comunicativ. Poate cel mai comunicativ dintre oamenii mari pe cari i-a produs neamul nostru. Ceeace e un imens folos pentru contemporani și-o ireparabilă pierdere pentru posteritate. Căci o bună parte din comorile acestui suflet așa de frumos înzestrat se mprăștie în spulberul clipelor sgo-motoase și deșerte ale vieții. Caragiale, ca orice artist mare, e stăpânit de „nevoia de a crea“. Tot ce intră de-afară în vastul câmp al cugetării lui devine lucru de artă. Impresiile, observațiile lui de fiecare clipă capătă, în mod firesc, darul vieții, și

„Toate cer intrarea 'n lume
Cer veșmintele vorbirii“...

Ah, veșmintele vorbirii! De vorbit, Caragiale îți vorbește douăzeci și patru de ceasuri pe zi, fără să simtă și fără să te facă să simți o clipă de osteneală; puterea lui de a spune, e în funcțiune cu dragostea ta de a-l ascultă; dar dacă vrei să ai înainte-ți figura dezolată a osânditului, care merge la spânzurătoare, pune-l pe acest maestru al cuvântului să scrie două rânduri. Gândul că ceace leagă pe hârtie rămâne așa pe vecii vecilor, îl umple de o răspundere strașnică. Scriind simte, că peste umărul lui, pe lucrul lui din ceasul acela hotărîtor, se pleacă privirea neîndurată a veacurilor viitoare. De aceea și scrie cu atâta grijă — cu atâta

artă. Când îl cetești pe Caragiale, ai în adevăr sentimentul desăvârșitului. E posibil să nu-ți placă întotdeauna. Căci îndeobște lucrurile acestei lumi nu ne atrag prin perfecțiunea lor. Dar de câteori îl cetești, tot mai adânci perspective se deschid gândului tău și tot mai proaspăt tresare de sub fiecare cuvânt farmecul vieții. În proza lui Caragiale e o putere de cucerire, pe care vremea, limpezindu-o, o sporește. Multe se vor uita din câte ni se par astăzi neperitoare. Ceeace se va ceti însă, din ce în ce mai cu drag și mai cu interes, în limba noastră, va fi alături de versurile sfinte ale lui Eminescu, proza lapidară a lui Caragiale.

În volumul din urmă „Schițe nouă“, pe care, în treacăt fie zis, presa noastră l-a primit cu o tăcere aproape inexplicabilă, autorul strălucitoarelor „Momente“, ostenit de lumea în mijlocul căreia se simte din ce în ce mai străin, pare a-și căuta în basme un izvor mai curat de cugetare literară. Dar cu ce măiestrie își amestecă visul cu realitatea! Cetești pe Kir Ianulea, să zicem — și simți, că între amintirile tale, întru vieța ta trăită și povestea lui Caragiale închipuită, nu e nici o linie de despățire. Și una și alta se contopesc în acel factor comun de adevăr etern și universal, pe care numai oamenii de geniu au privilegiul de a ni-l destăinui.

„Dintre poveștile de față, scrie povestitorul în precuvântarea acestui volum, unele — precum arătăm în notele dela sfârșitul cărții, se mai găsesc și 'n alte limbi; pe cât putem ști însă, apar astăzi pentru întâia oară în românește.

Asupra felului cum sunt date aci, autorul își păstrează întregi drepturile de proprietate literară; căci, fără îndoială, de când lumea poveștile sunt ale lumii, însă, firește, felul povestirii lor rămâne oricând al povestitorului — precum Maica Precista este a tuturor creștinilor, dar o icoană cu chipul ei e a meșterului care a zugrăvit-o, în felul lui.

Indură-te tu, preasfântă și pururea curată Fecioară, de toți zugravii și ajută-i să nu prăpădească vreme și vâpsea de geaba!“

Din volumul „La gura sobei“.

A. Vlahuță.

O scrisoare a lui Caragiale.

— Adresată d-lui Octavian Goga. —

Dragutule, scarta-mă că-ți răspund cam târziu: n'am avut vreme, crede-mă. Lucrurile cu eu ceru, și-mi merge greu. Eu am nevoie de fiecare moment; iar tu n'apoi numai deocâț nevoie de concursul meu. Cu mare nerăbdare aștept "Lucaferul" cel nou, căruia îi urez conștientizare strălucire pe firmamentul culturii daco-române atât de bogal în estri de înălță mărime — în căl e o adeverată mădăretă, mă rog ștămos. Mai urez apoi ca "Lucaferul" să fie steaua vestitoare a zilei frumusețe în care va să se reînnoiească pacea între intelectualii români. În mâna tăa stă mai mult decât în a orăruia altăd astăzi îndeplinirea acestei urări de bine. Adu-ți aminte că eroul antic e săvârșit ce mai măreță faptă a vieții sale când a iertat Rome.

Însușit, îți mai urez, din parte-mi și din partea familiei mele, sărbători fericețe pentru ota și pentru ței ai ota.

Cu frățesca dragoste, sunt și rămân al ota

vechia prieten

Caragiale

Schöneberg 8. Berlin

Jannbruckerstr. 1

15/28 XII 912

Povestea unei vieți.

Roman de I. Agârbiceanu.

(Urmare.)

Ei mai șezură o vreme în tăcere. Mâinile lor nu se mai atinseră. Florea nu mai încercă să îmbrățișeze pe Mărioara. Acordurile din urmă ale cântecului se pierdură. Liniștea îi învăluia ca o apă, îi ridică, par'că sus spre cerul de-un albastru întunecat, pe care luceafărul serii începuse să clipească.

„Să mergem“, zise cu tristeță Mărioara.

„Să mergem“, răspunse Florea c'o nesfârșită părere de rău în suflet.

Acum, văzându-se deodată înaintea despărțirii, sufletele lor se îngreunară de durere. Mergeau, purtând par'că o mare povară într'ânșii. Din când în când Mărioara își întoarcea capul după o tufă ce rămânea în urmă, după o creangă de teiu aplecată. Căută din când în când după cărările pe cari se strecuraseră mai înainte.

„Pe-acolo am venit. Așa-i? Vino să ne întoarcem tot pe-acolo,“ îi zicea ea mereu lui Florea, schimbând în continuu cărările. Prin vocea ei trecea fiorul părerilor de rău, al durerii. Mărioara privia nisipul de pe cărări, îl răscolea cu vârful delicat al ghetei, îi părea rău că-l lasă, fiecare pas îi părea rău că-l face. În mână ținea crenguța de scumpie pe care o rupsesse. Fața ei se făcuse palidă, și în ochii albaștri îi plutea o nesfârșită melancolie. „Doamne, ce seară frumoasă,“ zise ea târziu. „Mi se pare că alta nu mai poate fi asemenea“. Și ea-și ridică privirile melancolice spre cerul pe care stelele albe înfloriau tot mai dese.

„Pentruce să nu mai fie?“ întrebă Florea simțind deodată că sufletul îi se răcește. Pe Florea, îndată ce se ridică de pe scaunul acela, la gândul că Mărioara se duce, îl copleși tristeța zilelor din urmă, tristeța cu care a părăsit cancelaria domnului Chirca. Cu cât se apropiau de casa aceea sură, care părea că-i așteaptă ca un dușman, tristeța lui se schimbă tot mai mult într'o durere care-i strângea inima.

Când Mărioara spuse cuvintele din urmă sufletul lui se umplu de spaimă. Dar Mărioara nu-i răspunse la întrebare. Ei înaintau tăcuți printre perechile cari se întorceau din parc. Se apropiau de casă.

Deodată Mărioara se opri, îl învăluie pe-o clipă cu privirile ei de melancolie și îi zise apoi cu vocea scăzută, mergând din nou:

„Nu știi ce am. Mă simt așa de tristă“, și la cuvintele acestea numai decât i se limpezi, ca'ntr'o icoană, strofa aceasta din Iosif:

Cu ochii tăi, ca cerul clar
Ca cerul clar de primăvară,
Tu m'ai făcut să plâng amar
Când te-am văzut întâioară!

Cuvintele, par'că vii, începură să-i treacă neconținut prin suflet, lăsând în urma lor, o durere adâncă, urme de ghiță.

Florea nu-i putu răspunde îndată. Tristeța Mărioarei i-o mărea înfricoșat pe-a lui.

„Vezi, dragă, ne pare rău la amândoi că ne despărțim“, zise el. Cuvintele lui păreau că izvorăsc de undeva din afunzimi. Cădeau adânci și grele. „Pentruce ne despărțim?“ adause apoi.

Mărioara păru că nu-l aude. Prin suflet îi trecea mereu strofa de mai sus. Ea zise cu durere:

„Știi ce mi-a venit în minte, și ce recitez mereu în mine? O poezie pe care am cetit-o de curând“. Și ea începuse să spună, rar, într'o cadență dureroasă, strofa de mai sus. Fiecare cuvânt îi picură de pe buze ca o durere vie.

Pe-o clipă lui Florea i se opri respirația. Avu o senzație ciudată, înfiorătoare: îi păru că versurile acelea fură smulse din sufletul său, că-i spun durerea lui nemărginită. Și neșise, neșoptite, negândite versurile acelea trecură prin inima lui.

„Ne pare rău la amândoi că ne despărțim, dragă, zise el din nou, să nu ne despărțim. Rămâi acasă“.

Mărioara avu o bucurie copilărească.

„Oare numai despărțirea ne coboară tristeța în suflete?“ întrebă ea zâmbind, și pe-o clipă fața și ochii i se luminară.

„Da, dragă, despărțirea, zise Florea. Ce-ar fi altceva?“ Se opriră înaintea porții.

„Mă vei iubi totdeauna, bădică?“ îl întrebă cu vocea înfiorată Mărioara. Fața ei nu mai zâmbea.

„Totdeauna, dragă, scumpă Mărioară“.

Privirile lor se întâlneau, se îmbrățișară, se contopiră, prelung ca și când nu ar mai fi voit să se despartă, ca și când ar fi o singură privire. Mirați se uitau unul la altul.

„Și îmi vei scrie?“ întrebă ea cu vocea stânsă.

„Da, dragă, îți voi scrie“, gemu Florea.

Ei își strânsură mâinile îndelungat. Dar mâinile lor erau reci ca ghița. De câteori ea voia să deschidă poarta, privirile lor se îmbrățișau din nou. Și Mărioara mai rămânea.

„Adio!“ șopti ea în urmă fugind pe poartă.

„Adio!“ zise Florea înghețat de prăpastia care o înghiți pe Mărioara. Sub poartă lumina nu era aprinsă și întunerecul era des.

El rămase mult cu ochii în întunerecul acela. Într'un târziu plecă. Încătrău? Nu știă. Capul îi vâjeia. Se izbea mereu de trecători.

El mergea mereu, nepăsător. Deodată băgă de seamă că se întunecă. Ajunsesese în parc. Rătăci multă vreme pe cărări, fără nici un gând. Ajunse la scaunul din capătul parcului. Şezu aci oftând. Apoi cercă să distingă frunzele ce susurau deasupra: sunt de tei sau de platah? Dar eră întunec, nu le vedea. Şoaptele creşteau mereu deasupra capului, în jurul său. I se părea că numai aceste două lucruri există acum în lume: şoaptele acelea şi vâjeitul neîntrerupt din golul capului său. Se cutremură. Ii eră frig sau îi eră frică? Se ridică de pe scaun şi porni. Nu-şi putea face nici o idee despre timp. Când, acasă, privi ceasul, eră unu după miezul nopţii. Se desbrăcă, şi se aruncă în pat ca o bucată de lemn.

Dimineaţa când intră în cancelarie, domnul Chirca eră la birou.

„Ei tinere, se vede că mă părăseşti“, zise el maliţios.

„Nu, domnule avocat, dar nu sunt tocmai bine“, zise trist, Ion Florea.

„Se vede, se vede, făcū, repede şeful. N'am vrut să te supăr. Ştiu eu că aseară a fost seara de adio. Am găcit?“

— Da domnule avocat“, zise Florea lăsându-se pe scaun.

„Înzadar vrei să-mi mai fii de vr'un folos astăzi. Trebuie să mergem numai decât la gară. Cu trenul de unsprezece pleacă domnul Grecu. Şi şeful se ridică de pe scaun, se apropie de masa lui Florea. — Dumneata ai fost atât de neprecaut încât să n'o întrebi pe domnişoara cu ce tren călătoreşte?“ adause el urmărind mereu cu privirile-i vioae pe candidat. Tristeţa lui nu-i plăcea de loc.

„Intr'adevăr, domnule avocat, n'am întrebato pe domnişoara Grecu.“

— Rău destul, zise avocatul. Şi mă rog atunci ce-aţi putut vorbi o seară întreagă?“

Florea nu răspunse. Dar durerea din ochii, de pe faţa lui creşte mereu.

„Se'nţelege că despre dragoste, începū Chirca. Dar pentru aceasta n'ar trebui să fi trist. Domnişoara merge să se perfecţioneze la pian, atâtă tot.“

— Mie-mi pare foarte rău că se duce“, zise cu durere Florea.

„Asta se'nţelege, tinere. Dar cu atât îţi va părea mai bine când se va întoarce“, zise avocatul. Dar el nu mai zâmbea maliţios. Deveni foarte serios. Durerea sinceră din glasul lui Florea îl nelinişteă. Ii părea că pe nesimţite, şi în sufletul lui se coboară tristeţa.

„Da, însă aşteptarea e grea!“ zise Florea încet.

„Adevărat! Insa nu uită că orice bine în viaţă îl câştigăm prin jertfe şi prin lupte“, zise avocatul repede şi se ridică îndată nemulţumit. Ii părū că maxima ce-a spus-o acum nici pe el nu-l convinge. Işi luă pălăria, paltonul.

„Să mergem“, zise el.

„Oricât se grăbiră, la gară Florea abia avu vreme să-i strângă mâna domnişoarei Grecu. Ah! dar cât fū de bună mâna aceasta! Il lecui într'o clipă de toate suferinţele. Mărioara eră veselă. Agitaţia, lumea din gară, călătoria îi alungară tristeţa din suflet. Faţa, ochii ei străluceau de fericire, de mulţumire, îl învăluia pe Florea cu nesfârşită dragoste.“

„Să n'o uiţi artista, bădică! Pentrucă din clipa în care urc în trenul pentru conservator, sunt o artistă. Da?“ Cuvintele din urmă le spuse trecând spre vagoane. Acest „da?“ răsună nespūs de clar. Florea nu-l uită niciodată.

Locomotiva şueră prelung, trenul se puse în mişcare. Din fereastră Mărioara-i mai făcū un semn de adio. Apărū la geam şi deputatul Grecu şi-i înclină uşor din cap. Doamna Olimpia nu se arătă.

Ion Florea privi în urma trenului până ce acela se pierdū. Fum gros plutea în urma lui.

Candidatul îl căută pe avocatul Chirca. Il află şi porniră amândoi spre casă. Ion Florea eră mai liniştit. După suferinţele prin cari trecū se simţia chiar vesel. „Totuşi e o copilărie să te lasi rob durerii în chipul acesta. Şi pentru ce? Pentrucă draga mea merge, pe câteva luni, să înveţe pian. Pe urmă tot pe mine mă va desfătă cu cântecele sale.“

Se urcă, împreună cu domnul Chirca într'un electric, ticsit de lume. Privi pe rând la toţi călătorii, părea că ar căută pe cineva. Văzū într'un colţ un domn bătrân, cu barba mare, albă, pe piept cu o decoraţie. Văzū o doamnă cu pălăria imensă, cu obrazii mici cât doi pumni de copil. Văzū o servitoare cu părul pieptenat lins, împletit în coadă. Servitoarea aveă o coşarcă la braţ. Văzū călăuzul cum împarte bilete albastre, rupându-le de pe sul, şi cum ascunde repede plata în taşca lui neagră, pântecoasă.

Şi, ca o continuare la ceace-a văzut, îşi zise: „Da, Mărioara are să se întoarce. Şi mie are să-mi facă multe ciasuri fericite, cu cântecele sale.“

Când se coborîră domnul Chirca îi zise:

„Vino să luăm prânzul amândoi.“

— Cu cea mai mare plăcere, domnule avocat“, răspunse Florea. Şeful îl privi cu băgare de seamă.

„Cu cea mai mare plăcere? Da? Atunci e bine. Atunci înseamnă că începem să ne mângăiem. Ce vrei, prietine, vieţa nu-i decât un lanţ nesfârşit de bucurii şi întristări. Pentru ce-i așa? Se pare că una fără alta, bucuria fără supărare, nu pot să existe. Ai zice că una din alta îşi sug vieţa.“

— Da, domnule avocat, numai cât se pare că verigile durerii în acest lanţ sunt cu mult mai număroase decât celelalte“, zise Florea.

„Ei, ei, tinere, făcù șeful, chiar dumniata să fi observat asta! Mă rog, ce suferințe așa de mari ai avut dumniata până acum? Până la vârsta dumitale nenorocirile se cam feresc de om“.

Florea se gândi și văzù că omulețul avea dreptate. Ce suferințe a îndurat el până acum? Despărțirea de Mărioara. Dar altele? Ori-cât se gândia nu mai putea descoperi altele. Chinul ce l-a avut la universitate, până ce a învățat limba, îi părù acum un fleac!

Ion Florea zise zâmbind:

„Aveți dreptate, domnule avocat, eu nu prea am de ce să mă plâng.“

— Ba dimpotrivă, ai destule motive să te bucuri. Din cincisprezece a luni acesteia, vei trece, cum știi, în cancelaria prietinelui Grecu. Eu nu mă despart așa de bucuros de dumniata, crede-mă. Inșă mi se pare că înaintea Mărioarei, înaintea unei cancelarii de cinci ori ca a mea, trebuie să se plece un biet bătrân ca mine.

— Da, domnule avocat, ați fost totdeauna prea bun față de mine“, zise cu adâncă recunoștință Ion Florea.

Chirca ridică două degete: „Cit“ făcù, el și intrară în restaurant.

(Va urmà).

Cântec de primăvară.

Flori crescute sub zăpadă
Ți-am adus eu de pe văi,
Și aștept cu ele 'n stradă
Să le vadă ochii tăi.

La fereast' aștept afară
Să ți le întind din drum,
Și sunt flori de primăvară
Și cele dintâi acum.

Flori crescute sub zăpadă
Am cules adineori,
Ca să ai tu azi pe stradă
Cel dintâi buchet de flori.

Și nu cer eu nici o plată,
Ci cât va putea luă
Dela casa ta bogată
Mica inimă cu ea.

G. Rotică.

Cronici.

Literatură.

Caragiale și critica literară.

Maestrul Caragiale și-a fixat odată definitiv păreriile lui asupra operelor de artă. Sub modestul titlu „Câteva păreri“ a publicat un studiu neobișnuit de clar și plin de observații profunde asupra artei.

Reproducem aici câteva părți din acest studiu, din care cetitorii noștri își pot face o părere despre ideile lui Caragiale sub acest raport:

O operă de artă este o ființă, căreia însuflătorul de viață nu este, nu poate fi decât talentul. Fără această flacără de viață, flacără mai misterioasă și mai nedefinită decât chiar razele lui Roentgen, poți căpăta lucruri artificiale, nu opere artistice, și nimic nu e mai altceva, față cu artisticul, decât artificialul.

Între artistic și artificial, este aceeași deosebire ca între madama care percepe la intrarea unui Panopticum taxa de 50 bani și figurile de ceară dinnăuntru.

Pentru a face o operă de artă, o operă viabilă, trebuie talent, talent și iar talent. Am zis într'adins viabilă, pentruca dintru început să eliminăm din discuție ideea de durabilitate, atât de străină în discuție. Adesea literații fac greșala (după părerea noastră, mare) de amestecă, în cercetările lor despre creațiuni

intelectuale, întrebarea: opera aceasta rămâne? Cât timp va rămâne? Așa întrebări sunt absolut afară din chestie. Întrebarea noastră, față cu o lucrare de artă, nu poate fi decât aceasta: opera aceasta viează? Căci încă odată, dacă are viață, aibă-o pentru azi, mâne sau pentru veacuri — ea va fi trăit, și asta e condiția ființei, viața, nu durata vieții.

Natura are o lege care o obligă să alcătuiască elementele așa potrivit încât, din echilibrul și concursul organelor materiale, să se poată menține flacăra vieții. Atunci când natura, în zorul nepătruns al vastei sale fabricațiuni, scoate, din distracție ori din pripă, o rea întocmire de organe, improprie intenției de funcționare, ea se grăbește să spargă exemplarul, aruncă fărâməturile monstrului neviabil în topitoare, pentruca să le toarne mai târziu într'un tipar normal.

Aceeași lege pentru opera de artă ca pentru ființe. Dacă expresiunea formală nu poate îmbracă potrivit intențiunea, opera este un monstru neviabil; expresia se potopește în vânt, ea nu înseamnă nimica; fiindcă ea nu este scopul, ea este mijlocul, și ca atare, în cazul acesta, nu poate servi la nimic.

Așadar: potrivirea organelor cu viața, în natură — potriveala expresiunii cu intenția, în artă.

Precum dar viața nu poate în natură să îmbrace decât o structură, de dimensi, de proporții și relații

de economie intimă, supuse imperiului necesității, asemenea intențiunea artistică, pentru existența și menținerea ei proprie, trebuie să îmbrace o formă de expresie, o structură materială cu dimensiuni, proporții și relații de economie intimă, absolut necesare.

De câteori considerăm bine fenomenul ce-l numim vieață, rămânem pătrunși de un adânc sentiment de uimire. Cea mai infimă creatură este o relevare a unei infinite puteri, a unei incomensurabile și eterne voințe — fie acel fenomen o rămă oarbă, care se tărește lipicios pe un palmar de mocirlă în umbră, fie cuceritorul care, din înaltele zăpezi ale Alpilor, arată legiunilor de biruitori, cu degetul poruncitor, fericele câmpii ale Italiei sclipind în razele soarelui.

Un sentiment analog ne cuprinde în fața unei opere de artă, fie ea cât de infimă sau cât de grandioasă, fie nasul și rigla de pe zidul din dosul școalei de mahlala, fie Sonata Lunii — și una și alta ne pătrunde prin relevarea unei infinite puteri, unei incomensurabile voințe.

Și pentru aceea, acelaș atribut se cuvine să acordăm și uneia și alteia dintre aceste două puteri — pe amândouă le numim egal, cu drept cuvânt creatoare.

A creă — a apucă din chaosul inform elemente brute, a le topi împreună și a le turnă într'o formă, care să îmbrace o vieață ce se diferențiază într'un chip absolut hotărît de tot ce nu este ea — aceasta este puterea naturii și a artistului.

Și această putere, la artist o numim talent. Talentul este deci puterea de expresivitate ce o au îndeosebi unii, pe lângă iritabilitatea ce o au toți.

*

Un autor ne povestește istoria a doi prietini, frați de cruce, cari se ceartă, se dușmănesc se bat și se omoară pentru — o femeie se n'nelege.

E o veche poveste; nu face nimica însă: dacă povestitorul va fi un artist, o vom ascultă încăodată cu plăcere, precum ascultăm totdeauna un cântec din copilărie numai să fie bine executat — lucrurile frumoase nu se n'vechesc niciodată.

Să vedem.

Artistul ne arată mai întâi ce legături strânse erau încă din școala primară, între cei doi prietini, Petru și Paul; cum niciodată nu s'a desminșit devotamentul și stima unuia pentru altul; cum unul a scăpat dela moarte pe altul cu primejdia vieții sale proprii șcl... Dar iată că Petru, care iubește foarte gelos pe o femeie, Tincuța, începe a avea bănueli în privința lui Paul.

Femeia e o femeie ca toate femeile cuminți: ea nu e nebună să lupte a risipi bănuelile lui; ba, prin zâmbete cu două înțelesuri, prin protestații intenționate stângace, prin lacrimi ostentativ picurate, hrănește sistematic acele bănueli. Femeia își cunoaște bine arta: un bărbat cu cât teme și bănuiește, cu atât e mai ușor de stăpănit. Ea știe că un prieten bun al bărbatului care o iubește este totdeauna o mare primejdie pentru imperiul ei: o ruptură între cei doi prieteni, îndepărtarea importunului, este un triumf neapărat pentru politica femeii, politică de pașnică și neturburată stăpânire. Pentru a ajunge la acest

triumf, femeia are un arsenal întreg de arme; le poate rupe fără succes pe toate afară de una, una supremă, dar absolut sigură.

Tincuța începe să vorbească cu Petru numai și numai de Paul: Paul în sus, Paul în jos; Paul e drăguț, glumeț, spiritual, nostim, charmant. Petre cam începe să țâfnească. Dar iată, intră Paul: Tincuța nu poate stăpâni un strigăt și o mișcare de mulțumire. Cu toate că Paul e foarte grăbit, ea nu-i dă voie să plece: trebuie neapărat să dejuneze cu ei. La dejun, Petru ceartă slugile, cât pe-acel să dea cu farfuria în cap japăneșei, pe când Tincuța și Paul rād și povestesc fel de fel de nimicuri. Seara la masă, ea regretă că nu l-a poftit și pe Paul. N'are poftă de mâncare și stă pe gânduri cu privirile pierdute; bate toba repede cu degetele pe masă; oftează; se scoală; e nervoasă; plânge tam-nisam fără să poată spune de ce. Apoi se culcă, și adoarme sughițând. În fine un cortej întreg de simptome alarmante. Peste noapte, se svârcolește sub opresiunea unui vis urit; geme, dă un țipăt, și Petru aude clar, printre dinții ei cari scrașnesc, un numel... Grozav!... „Ah! Paul!”

Soarta lui Paul e hotărîtă acum. Petru a mai avut cu amicului său oarecari mici împunsături; de astădată, ruptura trebuie făcută cu toată pompa. Se întâlnesc. Petru foarte încrunțat îl invită, ca după vechiul lor obicei, să bea o bere împreună într'un colț discret, pentrucă are „să-i spună ceva”... Acuzări categorice și violente deoparte... protestări de nevinovăție de alta; și, vorba înfierbântându-se:

„Mișelule! Trădătorule! pentru femeia mea...”

— Neghibule! pentru o...”

Atunci Petru se scoală drept în picioare, ia halba în mână, o ridică d'asupra frunții vechiului său prieten și... Câteva puncte...

Și?... și?... zic eu în culmea neliniștii.

„Trebuie să spunem (urmează autorul) că Petru eră una din acele naturi pasionate cari poartă în adâncul sufletului lor mai multe motive de turbare decât le poate da lumea de afară: ele sunt ca marea. Priviți-o sub cerul senin, sub păcla apăsătoare a ecvatorului, când nici o suflare cât de ușoară nu adie d'asupra-i; priviți-o cum începe-a fierbe; clocotește, se umflă, se ridică uriașă; se sbate, se smacină, tot tare și mai tare, tot mai iute și mai iute vasta anarhie a talazurilor peste talazuri! Am omorît Zeii! e mort Neptun! n'are cine să le mai înțelenească cu o singură ncruntare, cu un singur semn. Uitați-vă ce sbucium satanic din chiar senin! ascultați mugetul acesta sguduitor de ceruri! Corăbier, nu-ți mai pierde vremea, atât de prețioasă pentru mântuirea sufletului tău! lasă sforile velelor și închină-te: adâncul te chiamă nerăbdător! Uraganul năpraznic e în culme! Cine? cine l-a pornit cu așa grozave porunci? Marea însăș. Ea se chinue din propriul și profundul ei neastâmpăr. Iată sufletul omului pasionat...”

— Ce frumos stil! ce minunat! zici d-ta. Iată un model de stil pompos, grandios, sublim.

— Mărturisesc, răspund eu, că n'am prea cetit de mult un curs de retorică. Poate că în retorică d-tale

oficială așa lucru să se numească stil sublim; să-mi dai însă voie să-l numesc, cu tot respectul pentru d-ta...

— Cum?
— Stilul prost.
— Ce? Dar asta este stilul tuturor poezilor celebri ca Victor Hugo, Schiller, Lamartine, Bolintineanu...
— Poate fi și al lui sfântul Ioan Gură-de-aur, tot cum zic eu rămâne.

— Dar de ce? nu 'nțeleg.
— Tocmai fiindcă nu 'nțelegi... Dumneata ai uitat se vede că, pe câtă vreme noi am privit împreună panorama mirifică a mării numai de hatărul unei uzate și banele comparațiuni, ai uitat că, departe de acel impunător spectacol, într'un colț discret de berărie, amicul nostru Petru stă cu haiba ridicată deasupra frunții închipuitului său rival. Dumneata, nu bagi de seamă, pentru că ești distras, că cei doi vechi prieteni sunt osândiți să mai stea mult în aceeași atitudine, ca grupul lui Canova, Teseu răpunând pe Minotaur, fiindcă autorul mai are încă vreo treizeci de pagini de digresiuni, cari se numesc, în critica modernă, analiză psihologică.

— Dar atunci vrei să reduci novela la proporțiile unui simplu fapt-divers de ziar, și romanul la forma strictă a unui raport de agent polițienesc.

— Ba nici decum; dar plimbă-mă pe mare la vreme și cu socoteală. Toate privescile mării și toată banala d-tale ingeniozitate de a-mi compară chinul sufletului omenesc cu al talazurilor îți sunt gratuite și mie chiar nule. Eu voiu s'auz pocnetul paharului spart în capul lui Paul.... Mă smulgi de lângă el printr'un marafet uzat; imi oprești brutal o mișcare pornită; mă plimbi pe la ecvator pornind artificial o altă mișcare de un ritm disparat, și, pe când eu port grije de soarta lui Paul, înghesuit într'un colț strâmt, d-ta cauți a mă face să plâng soarta unui corăbier pierdut în pustiul talazurilor. Dar ce sunt eu? Ce e capul meu, să te joci cu el ca un copil cu o minge, pe care o bate fără socoteală de toți pereții, lovind-o când cu mâna, când cu piciorul? Auzi d-ta! pentru ca să-ți numesc sublim stilul, d-ta să 'ncerci a mă face să iau o halbă drept sabia lui Damocles, și o berărie drept Labirintul, să confund pe Petru cu Teseu și pe Paul cu Minotaurul!

Ei, nu! stilul care vrea să mă prostească astfel nu-l pot numi sublim; îl numesc altfel.

Condiția esențială a operei de artă este insuflarea pe care nu i-o poate da decât talentul. Fie de orice școală, de orice gen, de orice dimensiune și proporție, aibă tendință sau nu, urmărească sau nu vreo teză — dacă e însuflată de un talent, opera va fi și va trăi, puțin importă cât: o clipă, un veac, ori mai multe. Oricât va fi trăit, dacă a trăit e destul. Între a nu fi și a fi, e o nemărginire, față cu care desestările de durată a ființelor sunt reduse la nimic.

Însemnări.

Moartea lui Caragiale. După cum se știe din gazetele de zi, Caragiale nu va fi adus până la toamnă să se hodinească în pământul Țării românești. Prietini lui, d-nii Delavrancea, Vlahuță și Dobrogeanu-Gherea, în înțelegere cu familia marelui mort, au hotărât ca trupul lui Caragiale să fie înmormântat deocamdată la Schöneberg.

Știrea aceasta va fi produs în mințile multora un gând la fel: omul acesta, care n'a putut să sufere nici odată fastul și recunoașterile oficiale, se va fi bucurat acum în moartea lui. Nimeni nu-i va fi ținut lângă sicriu nici o cuvântare, nu-l va fi categorisit și nu-l va fi laudat. Câțiva prieteni îl vor fi plâns cu lacrimi sincere și înțelegătoare și el, senin și conștient de mărirea lui, se va fi coborât în groapă. Acolo, va putez și nu va mai auzi nici odată păreri alora despre el, cari nu-l prea interesau...

Deodată cu moartea lui Caragiale s'au slobozit și zăvoarele tăcerii deasupra tuturor glumelor și pildurilor împrăștiate cu atâta dărnice de către Caragiale. Gazetele din România au adus o mulțime de astfel de anecdote și ar putea să publice volume întregi din ele. S'au publicat chiar și poezii de ale lui, unele scrise mai demult, altele în vremea din urmă. Afară de fabulele pe cari le cunoaște și publicul nostru din „Convorbirile critice“ ale d-lui Mihalache Dragomirescu, unde au fost publicate sub pseudonimul „Un mare anonim“, s'a publicat și o „Litanie“ în Flacăra, scrisă pe vremea răscoalelor din 1907 și tipărită în ziarul conservator-democrat „Ordinea“. Meșteșugul versului în această poezie este desăvârșit.

Vestea morții lui Caragiale a pătruns în toate colțurile românismului. Și fie zis spre lauda noastră peste tot locul pământului românesc s'a înțeles pe deplin valoarea acestui mare scriitor. Până și din Basarabia s'au expedit telegrame Societății scriitorilor români, din cari culegem încă odată mai mult cât de mult se apropie de țintă ideea unității noastre culturale, pe care numai scriitorii o pot îndeplini. Doliul național al tuturor Românilor la moartea unuia dintre cei mai mari scriitori ai noștri ne întărește în conștiința biruinții noastre.

Vlaicu la Viena. Marele nostru aviator Aurel Vlaicu a fost zilele trecute consacrat pentru totdeauna la concursul de aviație din Viena. A câștigat patru premii, dintre cari unul general de 2000 coroane. Aeroplanul lui a fost în toată vremea sborurilor obiectul celui mai viu interes. De câteori apărea publicul izbucnea în urale fascinată de frumuseța acestui aparat care a dovedit că are cea mai mare stabilitate dintre toate tipurile de aeroplane. Bărbați competenți au găsit cele mai măgulitoare cuvinte de laudă la adresa lui Aurel Vlaicu, iar gazetele vieneze toate, fără nici o excepție, au convenit asupra temeiniciei aeroplanului românesc.

Noi suntem cari ne bucurăm mai mult de această izbândă, noi cari l-am urmărit totdeauna cu încredere, pe acest genial fiu al neamului nostru, chiar și atunci când alții nu-și puteau inchipui că mintea românească înu poate produce ceva de seamă și în acest domeniu. Îi dorim prietinelui nostru deplină realizare a tuturor idealurilor lui.

bu. e. Iantaru